

PAPER DETAILS

TITLE: Atatürk ve Egitim, Cumhuriyet Döneminde Egitimdeki Gelismeler

AUTHORS: Süleyman BOZDEMİR

PAGES: 439-458

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/687311>

ATATÜRK VE EĞİTİM CUMHURİYET DÖNEMİNDE EĞİTİMDEKİ GELİŞMELER

SÜLEYMAN BOZDEMİR*

Cumhuriyet döneminde eğitimdeki gelişmeleri değerlendirebilmek ve Türkiye'de, eğitimin bugün yaşadığı dramın boyutlarını iyi kavrayabilmek için, ülkemizde eski eğitimden yeni eğitime geçiş sürecini iyi bilmek gerekir; sorunlara çözüm getirebilmek de, yine bu süreci iyi bilmeğe bağlıdır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda, halkın büyük çoğunluğu klâsik okul eğitiminin faydalanamamış; buna karşılık yeniçeri ocağı, esnaf locaları, Ahi birlikleri, tekkeler ve zaviyeler, kendilerine has eğitimi çevresinde bulunanlara uygulamışlardır. 19. yüzyıl ortalarına değin, imparatorluğun eğitim kuruluşları, mahalle ya da sübyan mektepleri, medreselerle, saray okulları olan enderun mektebinden oluşuyordu. İlköğretim gereksinmesini karşılayan sübyan mektepleri, 4-11 yaş arasındaki kız-erkek çocukların birlikte eğitim gördükleri vakıf kurumları idi; mahalle mektepleri ise, bir çevre halkının elbirliği ile yaşatukları kuruluşlardı; hepsinde de eğitim dine dayalı, okuyup-yazma öğreten bir ilkokul düzeyindeydi.

En geç 10. yüzyıldan beri kurulmaya başlanan medreseler ise, bütün İslâm ülkelerinde görülen benzer kurumlardı. Selçuk medreselerini örnek alan Osmanlı medreseleri özellikle Fatih ve Kanuni devirlerinde en üstün düzeye getirilmiş, vakıf usulü bu alanda da yaygınlaşarak imparatorluğun hemen her yerinde medreseler açılmıştı. Bilim ve din dili olan Arapçayı öğretmekle işe başlayan medrese, şeriat düzenine göre tam bir dinsel eğitim kurumudur. Medreseleri bitirenler, imparatorluğun hem adalet, hem eğitim, hem din yaşamına egemen olan ulema sınıfını oluşturur, fetva yoluyla devlet yönetimine de karışırlardı. Toplumun yaşamı, çoğu noktada dinsel etkiler altında olduğu için, medrese, yüzyıllarca gücünü korumuş, Tanzimat'tan sonra da onlara dokunulamamıştır.

* Prof. Dr., Niğde Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı.

Fatih Sultan Mehmet devrinde tek örneği görülen saray okulları ise, Hristiyan çocuklarını devşirerek, imparatorluğun gereksinmesi olan yöneticileri yetiştirmeyi, hükümdara yürekten bağlı "kapı kulları" yaratmayı hedef edinmişti. Enderuna kabul edilecek devşirme çocuklar titiz bir elemeden geçirilir; işle eğitimin birleştiği uzun süren bir çalışma döneminden sonra, başarılı sonuçlara ulaşıldı. Beden eğitimine pek önem verilir, meslek derslerine öncelik tanınır, medreselerde olmayan Türkçede okutularak, öğrenciler iyice Türkleştirilirdi.

İmparatorlukta, yenilik hareketlerinin başlamasına değen eğitimin ve onun kurumlarının durumu budur.

16. yüzyıl sonlarında başlayan yenilgiler dönemi, Osmanlı düzeninde bir değişiklik yapmayı gerektirdiği fikrinin doğmasına neden oldu. Ancak iki yüzyıl sonra, III. Selim ile II. Mahmut sınırlı alanlarda bile olsa, bu harekete cesaretle, inançla girişmişler, Tanzimat'ta Koca Reşit Paşa ile arkadaşları reformların alanını genişleterek bu harekete devam etmişlerdir. Özellikle, II. Mahmut bu değişimin yaşamsal olduğunu ve toplumun tüm katlarına indirilmesi gerektiğini bir padişah olarak ilk algılayan kişidir. II. Osman'ın yeniçeri, ulema ve medrese işbirliği ile 1622'de öldürülmesinden sonra gelen padişahlardan; III. Ahmet, IV. Murat, I. Mahmut, III. Mustafa, II. Mahmut ve I. Abdülhamit ile Köprülü ailesinden gelen vezir-i azamlar ülkeyi Avrupa'daki standartlara uygun bir duruma sokmak için çaba göstermişlerdir. Fakat, yeniçeri, ulema ve mollalar tarafından bu çabalar daima engellenmiş, yenilik hareketlerinin başarı kazanmasına izin verilmemiştir.

Gerçekten, II. Mahmut, aydınlanma sürecinde uzun bir yol almış ve teknolojide büyük gelişmeler sağlamış bir Avrupa karşısında, Osmanlı devletinin ayakta kalabilmesi için Batılılaşmanın kaçınılmaz olduğuna inanmıştı. Batılılaşmanın yolu da, eğitimden geçiyordu. II. Mahmut, amcası III. Selim'in yenileşme çabalarının bedelini yaşamı ile ödediği olaylara da tanık olduğu için, İslâmî eğitim düzenini ortadan kaldırmaya gücünün yetmeyeceğini kestirebiliyordu. Bu nedenle, eski okullara dokunmadan, dinsel etkilerden ve dinsel içerikten olabildiğince arındırılmış yeni okullar açtırdı. Bu okulların en önemli özellikleri din derslerine yer verilmemiş olmasıydı. Lâik bir eğitim düzeninin ilk örnekleri sayılabilecek olan bu okulların Batılılaşma sürecine, akla, bilime dayanan eğitime katkıları asla küçümsenemez. 19. yüzyılın ikinci yarısında devleti yönetenlerin ve Abdülhamit yönetimine karşı çıkanların büyük çoğunluğu da bu okullardan yetişmişti.

Ne var ki, ulema ve tutucu çevrelerin desteklediği İslâmî eğitim düzeyiyle, yenilik taraftarlarının yaygınlaştırmaya çalıştığı lâik eğitim düzeni felsefeleri, amaçları, ders programları ve genel yapılarıyla ayrı dünyalara sesleniyorlardı. Bu nedenle de, Osmanlı'da yüzyıl süren bir eğitim ikiliği çatışması yaşanmıştır.

Bu ikiliği Mustafa Kemal, yakılmış-yıkılmış, viran olmuş toprakların üzerinde en büyük yapıtı olan yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni kurunca, bütün yokluklara karşın, 3 Mart 1924 tarihli Eğitim Birliği yasası ile son vermiştir. Ne yazık ki, 1990'ların Cumhuriyet Türkiye'sinde lâik eğitim düzenini Cumhuriyet öncesi eğitim düzenine dönüştürme çabalarını sürdürenlerin, 8 yıllık temel eğitime şiddetle karşı koyanların hâlâ bulunması üzücüdür.

Bu ümmet kalıntılarının ataları da geçmişte bu millete yapmadıkları kötülük bırakmamışlardı. Matbaayı "şeytan icadıdır" diye imparatorluğa sokmayıp, o imparatorluğun halkını 300 yıl boyunca kitapsız bırakmışlardır. Her türlü yeniliğin, ilerlemenin karşısına dini bahane ederek karşı çıkmışlar, bizi bilim ve teknolojiye Batı'nın 300 yıl gerisinde kalmamıza neden olmuşlardır. Osmanlı eğitim sistemini Batı'ya kapamışlar ve ülkeyi yeni gelişmelerden yoksun bırakmışlardır. Ancak, Tanzimat'la birlikte bazı Osmanlı aydınının yenileşme hareketini yeniden başlattıklarını görüyoruz.

"Askerî okullar" biçiminde başlayan yenilik adımları sanat okullarıyla küçük bir gelişim gösterir, yeni sivil okullar da iki sistem yan yana yürür; II. Abdülhamit döneminde duraklayan çabalar, 1908'den sonra hızlanır. İlk sanat okulunun 19. yüzyılın ikinci yarısında 1868'de kurulduğunu anımsatmak isterim.

Eğitimin önemi, eğitim işiyle ilgilenecek insanların da özel bir eğitimden geçmesini, doğal olarak, zorunlu kılmıştır. Batı'da öğretmen okullarının ilk örnekleri, 19. yüzyıl başlarında ortaya çıkar; Jean Jacques Rousseau ve Pestalozzi gibi düşünürlerin etkisiyle çağdaşlaşmaya başlayan eğitim mesleği, hayli gecikerek de olsa, bizde de gündeme gelir. Bu bakımdan 16 Mart 1848 tarihi pek önemlidir. Çünkü, o tarihtedir ki, Türkiye'de ilk kez bir darülmüâllimin (öğretmen okulu) kurulur.

Cumhuriyet döneminde, uzun yıllar "öğretmen okulları günü" olarak kutlanan tarih, işte bu tarihtir.

Tanzimat'la gelen modern devlet kurumlarına daha iyi memur yetiştirecek öğretmenleri yetiştirmek için açılan bu okullardan önce beklenen başarı

elde edilemedi. Bunun üzerine, 1868 yılında, ilkokul öğretmeni yetiştirecek "ilköğretmen okulları" açılmaya başlandı. Fransız Eğitim Kanununun bir tür çevirisi olan 1869 tarihli "Maarif-i Umumumiye Nizamnamesi" (Genel Eğitim Tüzüğü) de, eğitim sistemini, ilköğretimden yükseköğretime değin yeniden bir düzene koyuyordu. Buna göre ilkokul, ortaokul, lise ve yüksekokul öğretmenlerini yetiştirecek; kız-erkek, Müslüman olan ve olmayan öğretmenler okulları açılacaktı. Ne var ki, tepeden inme çağdaşlaşmacılığın bir göstergesi olan bu düzenleme beklenen sonucu vermedi. Ancak, öyle de olsa, hiç değilse düşünce olarak, öğretmen yetiştirme'nin ciddiye alındığını göstermesi bakımından da Nizamnamenin eğitim tarihimizde büyük bir önemi vardır.

Gerçek anlamıyla öğretmen yetiştirme konusunda asıl ciddi çalışmalar II. Meşrutiyet ile başlamış, sağlam bir geleneğin temelleri o dönemde atılmıştır. Bu bakımdan, Mustafa Satı Beyin katkısı pek önemlidir. Gerçekten 1909 yılında, olağanüstü yetkilerle İstanbul Erkek Öğretmen Okulu'nun müdürlüğüne getirilen Satı Bey, köhneleşmiş okulu dağıtır ve yeniden kurar; medrese döküntüsü öğrencilerin hemen hepsini atar, yeni öğrenciler alır; eğitime çağdaş eğitim araçlarını sokar, öğretmenlerin, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Hafız Kemal Bey gibi birkaç kişi dışında tüme yakınını değiştirir. Yerlerine Ziya Gökalp ve Tefik Fikret gibi aydınları getirir. Sonunda, İstanbul Öğretmen Okulu, çalışma biçimi ve etkinlikleriyle, bir tür "pedagoji enstitüsü"ne dönüşür; ve o dönemin üniversitesinden daha güçlü bir duruma gelir. Satı Bey, ayrıca bir "uygulama ilkokulu" kurarak, hem yeni bir öğrenci kaynağı bulur, hem de öğretmen adaylarının öğretmenliği yaşayarak yetişmelerine olanak sağlar; okulu bitirenlerde taşradaki öğretmen okullarında ve eğitim yöneticiliklerinde görevlendirilirler.

Bizde, okula öğrenci yönetimini ilk kez sokan da Satı Beydir. Ne yazık ki biz bugün, Satı Bey kadar öğrencilerimize güvenip yönetimde yer veremiyoruz.

Bu dönemde, Tahsil-i İptidai Kanun-u Muvakkat'ı çıkarılarak, parasız ve zorunlu ilköğretim getirilir, her mahallenin kendi okulunu yapması, giderlerini karşılaması koşulu konur. Alman profesörler getirilerek Darülfünûn (üniversite) güçlendirilir; kızlar için İnas Darülfünûnu açılır; okullardaki din dersleri "aklıleştirilerek" lâik eğitimin ilk adımları atılır; eğitim yaşamında "takrir" yöntemi yanında deneye ve düşünmeye dayanan yöntemlere yer verilir.

Satı Bey deneyiminden, geriye önemli üç kurumlaşma türü kalmıştır. Bunlar, 1913 tarihli "Geçici İlköğretim Kanunu", 1914 tarihli "İlkokul Programı" ve 1915 tarihli "Öğretmen Okulları Tüzüğü"dür. Geçici kanun, 1961 yılına değin yürürlükte kalmış; program, 1924 yılında ufak bir değişiklikle bir süre daha uygulanmış; tüzük ise, 1924 tarihli "Orta Tedrisat Muallimler Kanunu" ile, 1926 tarihli "Maarif Teşkilâtına Dair Kanun"un örneği olmuştur. Ne var ki, İkinci Meşrutiyet'in eğitim alanındaki en önemli mirası, eğitim alanındaki düşünce birikimi ile kadro birikimidir. Cumhuriyet bu mirasa dayanarak, Milli Eğitim Bakanlığı merkez örgütünü, Talim ve Terbiye Kurulu'nu kuracak, başta Gazi Eğitim Enstitüsü olmak üzere, öğretmen okullarını oluşturacaktır.

İkinci Meşrutiyet'in getirdiği bir başka yenilik de, eğitim üstüne tartışmalardır: Ziya Gökalp'e göre, eğitimin amacı, kişiyi doğal ve sosyal çevreye uydurmak, toplumun yaşattığı kültür değerlerini insana kazandırmaktır. Onun için, Batı'nın yalnız evrensel tekniğini almalı milli değerlerimizi titizlikle korumalıyız. Modern eğitim yanlıları ise, değer yargılarını ailenin aşılama yeterli olduğunu, çevrenin bu tutucu eğitime karşı okul eğitiminin mümkün mertebe çevre baskılarından kurtarılması gerektiğini savunurlar. Bireyci görüşü savunan Satı Bey, Prens Sabahattin, Abdullah Cevdet ise, bir yandan anglosakson yöntemlerinin kabulünü ve uzmanlarının çağrılmasını, bir yandan da kişilerin yeteneklerinin geliştirilmesini salık verirler. İslâmcıların eski eğitimi desteklemelerine karşılık, bazı yerli formüller de ortaya atılır. 1914 Osmanlı Mebusan Meclisi'nde İsmail Mahir Efendi, yatılı bölge ilkokullarının açılmasını, köylerden seçilecek kız-erkek birer çift öğrencinin ayrı ayrı okutulmasını, okul açılacak köylere bu evlendirilen çiftlerin öğretmen olarak gönderilmesini önerir, ona göre, köy koşulları içinde yaşayan bu öncüler, ilköğretimi yurt çapında kısa zamanda gerçekleştireceklerdir. Kendilerine toprak ve araç verilen bu öğretmenlerin devlete büyük yükü olmayacak, köyden yetiştikleri için köy koşulları karşısında küskünlük ve yılgınlık göstermeyeceklerdir. 1935'ten sonra yürürlüğe konan köy eğitimleri ve 1940'ların Köy Enstitüleri de -aşağı yukarı- aynı ilkelere dayanacaktır. Bu sırada İstanbul'da Edebiyat, Hukuk ve Fen Fakültelerinden oluşan "Darülfünûn" (bugünkü İstanbul Üniversitesi'nin temelidir) kurulmuş ve dilin Türkçe ve Fransızca olması kararlaştırılmıştır. Darülfünun'un açılış töreninde, Maarif Bakanı Saffet Paşa (1814-1883) diyor ki: "Osmanlı tarihinin ilk 200 yılında bilim ve fen alanlarında gösterilen himaye, saygı ve teşvik, eğer iki yüzyıl daha sürdürülmüş, Avrupa'nın uygar uluslarıyla ilişki kurulmuş, bu ulusların

ilerlemesiyle başa baş gidilmiş olsaydı, bugün bu durumda olmazdık." Saffet Paşanın bu sözleri bugün de geçerlidir. Atatürk'ün başlattığı aydınlanma devrimi, Atatürk döneminde olduğu gibi kararlılıkla bugüne kadar sürdürebilse idi, Atatürk'ün gösterdiği hedeflere çoktan ulaşmış olurduk.

İmparatorluğun gerileme dönemi ile birlikte başlayan bu yenileşme çabaları yüzeyselliğin, biçimselliğin ötesinde köklü bir değişime yönelememiştir.

Yüce Atatürk, her konuda olduğu gibi, tarihimizi de iyi bilen ve doğru yorumlayan bir kişi idi. Osmanlının tarihten silinişinden sonra, bağımsızlık savaşına atılırken, "Manzara-i Umumiye"yi saptayarak işe başlamıştır. Tarihimize baktığında görüyor ki, 16. yüzyıldan itibaren gerileme dönemine girildiğinde, Osmanlının yenilgilerinin tek nedeni bu çağ dışı kalmış eğitim sistemidir.

Osmanlı eğitim sistemi ile ilgili olarak özetle şunlar söylenebilir:

1. Osmanlı eğitim sistemi, ümmet döneminin ve ümmet siyasetinin bir aracı olmuştur.
2. Medrese eğitimi, Türk toplumunun bağımsızlık ve ilerleme yollarını açamamıştır.
3. Toplumda bilgisizlik yaygındı. Okuma-yazma oranı hep %10'lar civarında kalmıştır.
4. Öğretim yöntemleri yetersizdi. Yaratıcılığı engelleyici ve ezberci nitelikte idi.
5. Eğitim ulusal değildi. O nedenle millî bir kültür politikası oluşturulamamıştı.
6. İstikrarlı bir eğitim politikası yoktur. Osmanlı eğitiminin son dönemlerinde her maarif nazırının ayrı birer programı vardı.
7. Tüketici insan yetiştiren, yaşamı pek bilmeyen, yüzeysel bilgiye sahip insan yetiştirme amaçlı bir eğitim sistemi vardı.
8. Geleneksel olarak uygulanan eğitim, bu dünyaya değil öbür dünyaya yönelikti. Çağın gerçeklerine, gereklerine ve toplumun gereksinimlerine yanıt verememekte idi.

Bu dönemde, tüm düşünürlerin ve müderrislerin devletin resmî öğretisi olan kutsal kitap dışında bir şeyler öğretmesine izin verilmemiştir. İlim, şeriatın izin verdiği ölçüde, suya-sabuna dokunmaz konularda, âlimlerce araştırılmış ve öğretilmiştir. Onlara göre çağdaş dünyada insan aklının geliştirdiği tüm yapıtlar kitapta vardır. Kitap dışındaki arayışlar günahtır, arayışa girenler de kâfirdir.

Aynı dönemde Batı, din karşısında, bilimin bağımsızlığını sağlayarak, inancın bilinçle çatışmasını önleyecek toplumsal kurumları oluşturmuştu. Eğitim yaygınlaşmış, okuyanların, düşünenlerin sayısı artmış, hümanizmanın cömert, hoşgörülü havası içinde tüm sanat dallarında ve bilimdeki gelişmeler, insanoglunu kenai bilincine varabilme olanaklarına kavuşturmuştu.

Sanatta, kültürde nice başyapıtların yaratılmasına yol açan bu uyanış döneminin, biz fenciler için en önemli sonucu Copernicus, Kepler, Galileo ve Newton ve daha niceleri gibi doğa olaylarını yeni bir yaklaşımla inceleme yollarını bulan fencilerin yetişmiş olmasıdır. Özellikle 1561 ile 1727 yılları arasında yaşamış olan saydığım son iki fencinin hareket yasalarını ve özellikle Güneş sisteminin işleyişini yalın yasalar halinde sunmayı başarmaları, daha da önemlisi, Ortaçağ boyunca süren safsataları silip süpürerek, yepyeni, nesnel, deneysel ve nicel çalışma yöntemini geliştirerek engizisyonluk olma pahasına, insanlığın hizmetine armağan etmeleri, yeni bir çağın kapılarını açmıştı. Artık doğa ile ilgili gerçekleri bulmak için, yüzyıllarca önce eski Yunan filozoflarının özellikle Aristo'nun yaptığı gibi sadece düşünmek, akıllarına ve mantuklarına yatkın kurallar ortaya atmakla yetinmiyorlardı. Onun yerine, doğaya sorular soruyorlar, alınan yanıtları, hem de sayısal yanıtları değerlendirerek, yadsıması güç sonuçlara varıyorlardı. Böylece fizik, akılcı sağlam temellere oturtulmuş, bilimsel çalışma yöntemi ile has ürünü olan teknoloji (mühendislik) dediğimiz uygulamalı fennin bugünkü düzeye ulaşmasına yol açmışlardır. Böylelikle bilimden uygulamaya verimli işlek bir köprü atılmıştır.

Şimdi bu noktada durup, yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni kuranların Batı'nın 300 yıl gerisinde kalmış bir toplumu, çağdaş bir düzeye getirmek için nasıl bir eğitim sistemi uyguladıklarına bakalım. Cumhuriyet döneminde eğitimdeki gelişmelere kısaca bir göz atalım.

Kurtuluş Savaşı yıllarında "halkçılık" adıyla dile getirilen bir programla, TBMM hükümeti, Eğitim Bakanlığı'nı (o zaman ki adıyla Maarif Vekaletini)

2 Mayıs 1920'de kurar. Dinsel ve ulusal eğitimi düzenlemek işini üstüne alan bakanlık, savaş yıllarının kargaşası içinde fazla bir varlık gösteremez. Karşılaşılan güçlükleri gidermek için Ankara'da 15 Temmuz 1921'de toplanan Heyet-i İlmiye, Yunan saldırısı karşısında hiçbir şey yapmadan dağılır. Geriye sadece Atatürk'ün toplantıda yaptığı o ünlü konuşması kalır.

Savaş sonrasında sınıfsız bir toplumun tek partisi olmaya hazırlanan CHP toprak mülkiyetinde gerekli bir değişime yönelmeden kanunlar, yazı, kılık-kıyafet, lâiklik konularında reformlara girer. Bu arada Osmanlıdan kalan medrese çıkışlı dinci-tutucularla Tanzimat'ın kurduğu okullarda okuyan Batıcı reformcular arasında sürekli bir çekişme vardır. Hilâfet ve saltanat isteklerinde ısrar eden birinci zümre saf dışı bırakılınca, eğitim alanındaki girişimler kolaylaşır.

İlk büyük adım olarak öğretimde birliği sağlamak amacıyla, 1924'de "Tevhid-i Tedrisat" Kanunu çıkarılır: Bu amaca aynı yıl 24 Temmuzda halifelğin kaldırılışından sonra ulaşılır; halifelikle beraber Evkaf Vekâleti ve medreseler de eğitim yaşamından uzaklaştırılır.

Artık, dinsel eğitimin yerine lâik eğitim geçmektedir. Atatürk'ün yeni Türk millî eğitimi ve bunun dayanacağı temel ilkeler konusundaki görüşleri üç ana maddede toplanabilir:

1. Ulusal Eğitim

2. Lâik Eğitim

3. Pozitivist Eğitim

Atatürk birçok konuşmasında eğitim derken "*müspet bilime dayalı çağdaş, ulusal karakterli, lâik bir eğitimi*" ifade etmiştir.

Atatürk'ün, bu amaçlara yönelen yeni eğitim politikası ve yeni eğitim sistemi hakkında çeşitli dönemlerde yapmış olduğu konuşmalarda ortaya koyduğu görüşler ilginçtir. Daha 15 Temmuz 1921'de yani; Sakarya Savaşı'nın en kızgın günlerinde Mustafa Kemal Ankara'da toplanmış olan Maarif Kongresi'nde öğretmenlere şöyle sesleniyordu;

"...Savaş günlerinde dahi dikkat ve itina ile işlenip çizilmiş bir millî terbiye programı vücuda getirmek ve mevcut maarif teşkilatımızı bugünden yararlı şekilde çalıştıracak ilkeleri açıklamak için çalışmalıyız.

"Şimdiye kadar izlenen öğrenim ve terbiye metotlarının, milletimizin tarihi gerilemesinde en önemli neden olduğu kanısındayım. Onun için bir millî eğitim programından bahsederken, eski devrin hurafelerinden ve doğuştaki niteliklerimizle hiçbir ilgisi olmayan yabancı fikirlerden, Doğu'dan ve Batı'dan gelebilen bütün etkilerden tamamen uzak, millî karakter ve tarihimizle uygun bir kültür kastediyorum."

1 Mart 1922 günü Meclisi Açış Nutku'nda da Mustafa Kemal maarif programını tanımlarken, "Bu program... Milletimizin bugünkü haline, sosyal hayatı ihtiyacına, çevrenin şartlarına ve asrın gereklerine tamamen uygun olsun" demekteydi.

27 Ekim 1922'de İstanbul'dan gelen öğretmenlere seslenirken de Atatürk şöyle konuşacaktır. "Milleti millet yapan, ilerleten, bereketli kuvvetler, fikir kuvvetleri ve sosyal kuvvetlerdir... Fikirler manasız, mantıksız, safsatalarla dolu olursa o fikirler hastadır. Keza, sosyal hayat akıl ve mantık dışı faydasız ve zararlı inanç ve gelenekler içinde yüzüyorsa, felce uğrar. Önce fikir ve sosyal hayat kaynaklarını temizlemekle işe başlamak lâzımdır."

Cumhuriyet eğitiminin amacını, Atatürk 1922'de Bursa Öğretmenler Birliği'ndeki konuşmasında şöyle ifade eder:

"Muâllimler!... Ordularımızın kazandığı zafer, sizin ve sizin ordularınızın zaferi için yalnız zemin hazırladı. Hakiki zaferi siz kazanacaksınız, ben ve bütün arkadaşlarım, sarsılmaz bir inançla sizi takip edeceğiz, sizin karşılaştığınız her engeli kıracağız."

Atatürk giderek, "Milletimizin siyasal ve sosyal hayatında, milletimizin fikir terbiyesinde rehberimiz bilim ve fen olacaktır" diyerek, tümüyle pozitif bir eğitim görüşünü ortaya koyuyordu. "Hiçbir mantıkî delile dayanmayan birtakım geleneklerin, inançların muhafazasında ısrar eden milletlerin ilerlemesi çok güç olur" sözleri, Mustafa Kemal'in ilerlemek için pozitivist eğitimi temel araç saydığını gösteriyordu.

Yine, 1 Mart 1924 Meclisi açış nutkunda Atatürk, "Terbiye ve öğretimin birleştirilmesi ilkesinin bir an önce uygulanmasını lüzumlu görüyoruz" dedikten sonra; "Türkiye'nin terbiye ve maarif siyasetini her derecesinde tam bir açıklık ve hiçbir tereddüde yer vermeyen kesinlikle ifade etmek ve uygulamak lâzımdır. Bu siyaset her manasıyla millî nitelikte gösterilebilir" diyordu.

Atatürk, 25 Ağustos 1924 tarihinde Ankara Muallimler Birliği Genel Kongresi'nde öğretmenlere şöyle seslenir:

"Millî ahlâkımız, medenî esaslarla ve hür fikirlerle beslenmeli ve desteklenmelidir. Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister."

Bu görüşlerin sonucu olarak Meclis'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Öğretimin Birliği) onaylanmıştır. Atatürk, 22 Eylül 1924 günü Samsun İstiklâl Ticaret Mektebi'nde yaptığı bir konuşmada şu sözleri söyler:

"Dünyada her şey için, maddiyat için, maneviyat için, hayat için, muvafakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin dışında mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalâlettir."

Bilimin üstün önemine dikkati çeken Atatürk, yine aynı okuldaki konuşmasında şunları ekler:

"Efendiler, (dinî, millî, beynelmilel) bütün terbiyelerin hedef ve amaçları başka başkadır. Ben burada yalnız, yeni Türkiye Cumhuriyetinin yeni nesle vereceği terbiyenin millî terbiye olduğunu kesinlikle belirttikten sonra diğerleri üzerinde durmayacağım. Yalnız ulusal eğitimden ne demek istediğimi bir örnekle açıklamış olacağım: Yeryüzünde 300 milyondan çok Müslüman vardır. Bunlar, ana, baba, öğretmen eğitimi ile yetişmekte, ahlâklı olmanın yolunu öğrenmektedir. Ama acınılacak gerçek şudur, bütün bu milyonlarca insan yığınları şunun ya da bunun tutsaklık zincirleri altındadır. Aldıkları eğitim, edinmekte oldukları ahlâk, onlara bu tutsaklık zincirlerini kırabilecek insanlık meziyetlerini verememiştir, veremiyor. Çünkü; bu yığınlar ayrıca bir ulusal eğitimden geçmemiştir. Ulusal eğitimin ne demek olduğunu kavramakta artık hiçbir karanlık yön kalmamalıdır... Ulusal eğitimle geliştirilen, olgunlaştırılan bu kafaları bir yandan da paslandırıcı, uyuşturucu, gereksiz, saçma-sapan inanışlar ve düşüncelerle doldurmaktan da özenle sakınmak gerekir."

Genç kuşağın, ışık almaya ve içine sindirmeye elverişli kafasını yormadan, gerçeğin izleri ile besleyip süslemek en doğru yol olacaktır."

Atatürkçü eğitimde, ulus; ilim ve fennin, sanatın her bölümünde ilerlemeye ve yeniliğe açık tutulacaktır.

Der ki!.. *"Bir millet ki resim yapamaz, bir millet ki heykel yapamaz, bir millet ki fennin gerektirdiği şeyleri yapamaz: İtiraf etmeli ki, o milletin iler-*

leme yolunda yeri yoktur. Halbuki, bizim milletimiz, gerçek niteliğiyle gelişme ve ilerlemeye lâyıktır ve olacaktır."

Atatürkçü eğitimin sürdürülmesinde, öğretmenin oynadığı rol çok önemlidir. Bu nedenle Atatürk öğretmenlere çok önem vermiş *"Asker olmasaydım, öğretmen olmak isterdim"* diyerek, bu mesleğe olan tutkunluğunu sık sık dile getirmiştir. Atatürkçü eğitimi ve öğretimi gerçekleştirecek eğitimci ordusu ile ilgili Atatürk bir konuşmasında şu yüce ifadeleri kullanır:

"Milletleri kurtaranlar yalnız ve ancak öğretmenlerdir. Öğretmenden, eğitimciden mahrum bir millet henüz millet namını almak istidadını hak etmemiştir. Ona alelade bir yığın denir, millet denemez. Bir yığın millet olabilmek için mutlaka eğitimcilere, öğretmenlere muhtaçtır. Onlardır ki, bir topluluğu gerçek bir millet haline koyarlar."

Gerçekten Atatürk döneminde öğretmene ve öğretmenlik mesleğine büyük bir önem verilmiştir. Bu sayede öğretmenlik seçkin bir meslek durumuna gelmiş ve ünü sınırlarımızı aşan eğitimcilerimiz yetişmiştir. Cumhuriyet rejiminin ve Atatürk devrimlerinin yaşaması, toplum katmanlarına kök salabilmesi, Türkiye'nin çağdaş uygarlık düzeyine ulaşabilmesi, yetişen nesillerin sağlam, ulusal bir eğitimden geçebilmesi için Atatürkçü eğitimin ilkelerini benimsemiş, iyi yetişmiş öğretmenlere büyük gereksinim olduğunu o dönemin yöneticileri biliyorlardı.

Atatürk'ün dilediği nitelikte öğretmenleri yetiştirmek için Ankara'da Gazi Terbiye Enstitüsü ve memleketin çeşitli bölgelerinde yeni öğretmen okulları açıldı, fakat bütün bu okullarda daha çok şehirli çocukların ihtiyacına göre öğretmen yetiştiriliyordu. Milletimizin % 75'ini kapsayan köy halkını uyarmak, aydınlatmak ve iyi üretici, ileri insan yapacak köy öğretmenini köy şartlarına uygun yetiştirmek için güdülmesi gereken yöntem henüz bulunamamıştı.

Atatürk:

"Bu memleketin sahibi ve heyet-i içtimaiyemizin esas unsuru köylüdür. İşte bu köylüdür ki, bugüne kadar nur-u maariften mahrum bırakılmıştır" diyerek büyük hedefi gösteriyordu. Bir zamanlar orduda çavuşluk, başçavuşluk yapmış uyanık okuryazar Mehmetçikleri özel bir eğitime tabi tuttuktan sonra köylerde "eğitmen" olarak kullanmak düşünüldü. Bu, hiç yoktan pratik bir buluştu ama, davayı hiç de kökünden çözmeye yetecek bir nitelikte değildi. Ancak Köy Enstitüleri hareketidir ki, ana hazırlıkları Atatürk'ün sağlı-

ğında yapılmıştı, geniş halk yığınlarına erişebilecek bir eğitim ve öğretim idealinin gerçekleşmesi yolunda atılmış çok orijinal, çok başarılı bir denemeydi ama, ne yazık ki, bu hamlede bildiğimiz gibi, tam kökleşip ilk yemişlerini vermeye başladığı anda lağvedildi.

Köy Enstitülerinin ve Halk Evlerinin kapatılmaları Türk kültür ve eğitim tarihinde birer Anti-Kemalist örnek olmuştur. Enstitüleri, CHP kurmuş, ama yine aynı parti kaldırmıştır; 1950'de iktidara gelen DP ise, CHP'nin başlattığı işi tamamlamıştır. Onu kaldıranlar unutulup gitmiştir ama o hâlâ eserleriyle yaşamaya devam etmektedir.

Atatürkçü eğitimin temel unsurları olan *"ulusal-lâik-pozitif eğitim ve terbiye, akılcı, gerçekçi, deneyci, araştırmacı, yaratıcı"* bir öze dayanır. Ama yabancı doktrin ve dogmalara ya da materyalist akımlara da bağlı değildir. Atatürkçü eğitim, İstanbul 3. İdare Mahkemesi'nin 07.06.1988 tarih ve 1988/626 sayılı kararında da ifade edildiği gibi; *"İnsanları hayata etkin olarak katılan, kültür ve uygarlığın değerlerinden yararlanabilecek duruma getiren, her alanda bilime ve sanata, kendi özdeğerlerine, uygarlığa katkıda bulunabilecek yaratıcı bir nitelik sağlamak amacına yöneliktir. Bu amacın gerçekleştirilmesinde en temel ilke, kişiye olumlu ve rasyonel düşünme yeteneği kazandırmak, bağınazlıktan uzak, görüş ufku geniş, kişiyi yetiştirme yolunda insanlığa mal olmuş kültür kaynaklarından yararlanmak olmalıdır. Okul içi eğitimde, gelişen bir toplumda bu amaçları gerçekleştirmek, bu ilkeleri uygulayabilmek için, öğretmenin üstlendiği göreve ve sorumluluğun bilincinde olarak, öğrenciyi zaman içinde dış dünyaya doğru açılarak bilgiyi derinleştirme yöntemiyle eğitmek, çalışmalarını öğrenci etkinliğine dayanacak şekilde düzenlemek olmalıdır. Öğretmen, yalnızca öğretici değil, aynı zamanda eğitici de. Bu ikili görevin yerine getirilmesinde, öğretmen, okulun olanakları, kendi yetenekleri ile, millî eğitimin amaçlarını gerçekleştirmek ve bilgili olduğu kadar bu bilgiyi özümsemiş, günüyle bağlantı kurabilmiş insanlar yetiştirmelidir"* (Ülker Gökürk, *Cumhuriyet*, 23.07.1988).

Gerçekten, Atatürk'ün başlattığı eğitim seferberliği ile Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk 25 yılında başarılanlar, bir devrim tarihinin unutulmaması gereken yapıtlarıdır.

Lâik ilkelere göre düzenlenen eğitim yaşamında "karma eğitim" esas olur; okul programları değiştirilir: (1924, 1926, 1931, 1935). İlköğretmen okulları her ilin özel idarelerinden alınıp on bölgede toplanır ve güçlendirir-

lır; Yüksek Öğretmen Okulu islâh edilerek, yetkin lise öğretmenleri yetiştirme yoluna gidilir; 1926 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü kurularak ortaokul öğretmeni yetiştirme ilk kez gündeme getirilir; Gazi Eğitim Enstitüsü'ne eklenen yeni bölümlerde, resim-iş, müzik, beden eğitimi gibi alanlarda yeni tip öğretmenler, müfettişler ve meslek adamları yetiştirmek üzere, çeşitli ülkelere gönderilmeye başlanır. Bu ilk önlemler, 1925-1929 yılları arasında bakanlık yapan Cumhuriyet eğitiminin ilk büyük adı Mustafa Necati'nin eseridir. Onu izleyen bakanlardan Saffet Arıkan (1935-1938) ve Hasan Ali Yücel (1938-1946), bu geleneği izleyerek, 1933 Üniversite Reformu'ndan sonra bilimin değişik alanlarında yetişmek üzere bazı gençleri özenle seçerek, yurt dışına seçkin üniversitelere gönderdiler. 1936 tarihli bir kanun, teknik eğitime nitelikli öğretmen yetiştirme olanağı sağlarken, 1937 tarihli "Köy Eğitimcileri Kanunu" köylere; 1940 tarihli "Köy Öğitmenleri Kanunu", köylere geçici öğretmen ve köylüye yarayan öteki meslek erbabının yetiştirilmesi yolunu açar.

Bir başka özellik daha vardır, bu gelişmede: Öğretmen yetiştirmede, yoksul halk çocuklarının okuduğu yetiştirme yurtlarına ve ilköğretmen okullarına büyük değer verilir. Gerçekten, öğretmen yetiştiren kurumlar, bütün dünyada olduğu gibi, bizde de bir "yoksullar okulu" özelliği taşımıştır; bunun yanı sıra, en yetenekli çocukların toplandığı bir okul olma niteliğini de korumuştur. Öğretmen okulları, bu görünümü ile, enderun benzeri, bir tür "devşirme geleneği"ni sürdürerek, süze-eleye devletin üst yönetiminde yoksul çocuklarına da yer vermenin kapılarını açmıştır. Öğretmen okullarına, sonraki yıllarda gösterilen düşmanlığın kaynaklarından biri budur.

İleri ülkelere göre ciddi bir fen öğretimini, birkaç yüzyıllık bir gecikmeyle başlatan Türk milleti, mevcut bilgi birikimini kısa sürede özümlemek ve temel bilimlerdeki hızlı gelişmelere ayak uydurabilmek için fen öğretimi programlarını sürekli olarak değiştirmek, geliştirmek ve çeşitlendirmek zorunda kalmıştır. Fen programlarıyla ilgili reformun ön çalışmasını 1933'de orta öğretim genel müdürü olan Hasan Ali Yücel'in yaptığını 1938'de yayımladığı "Türkiye'de Orta Öğretim" adlı yapıtından anlıyoruz. Fen programlarıyla ilgili reform çalışmalarında önce Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da ABD'nin örnek alındığını görüyoruz. 1960'larda Fen Liseleri uygulamasıyla başlatılan çalışmalarda ABD'lerinde başlatılan fen öğretimindeki reformlar örnek alınmıştır. Bu arada eğitim yaşamını düzenlemek için başta -John Dewey olmak üzere- yabancı uzmanlar çağırılmış; Cumhuriyet'in ilk on

yılı içinde dinsel temellere dayanan eski eğitim bütünüyle yıkılmışsa da, modern eğitimin yerleştirilmesi konusunda ciddi güçlüklerle karşılaşmıştır. Ülkede, özellikle 1930-1940 yılları arasında, modern eğitimin geliştirilmesi amacıyla yeni denemelere girilir; eğitimi köyün üretim yaşamına bağlamak, öğretmeni de köyde üretim yaşamının bir ögesi durumuna getirmek isteği hedef alınır; 1935'de Reşit Galip'in bakanlığı sırasında kurulan Köy İşleri Komisyonu, "Köy Eğitimi"nin ana ilkelerini belirten önemli bir rapor hazırlar; bu gerekçelere dayanarak Saffet Arıkan'ın bakanlığı sırasında eğitimdenemesine girilir ve olumlu sonuç alınınca da Hasan Ali Yücel'in bakanlığı sırasında, 17 Nisan 1940'da ünlü Köy Enstitüleri denemesi başlatılır. İlk ağızda, bütün yurdu kapsamak üzere, 14 Köy Enstitüsü açılır; sonradan sayıları 21'e kadar çıkar.

Köy Enstitüleri, köylerde yatan insan gücü potansiyelini harekete geçirmenin yöntemini vermiştir: Köy eğitiminin gerçekleştirilmesinde, köyün içinden gelen insanın eğitilip yetiştirilmesi ve köye önder olarak gönderilmesi düşüncesi, doğru olduğu kadar, halkçı devlet ilkesine de uygundur; köye yararlı insan yetiştirecek kurumlar, ancak köy kaynağı ile ve köylerin yanı başında kurulabilir; Türkiye için gerekli öğretmen tipi, bir alt yapı geliştiricisi olarak halkın kültür değerleri ile beslenmiş, iş içinde eğitimle yoğrulmuş ve köyün yaşamını her yönden etkileyici devrimci öğretmen tipidir. Köy Enstitüleri, insanı kendine, çevresine yabancılaştırmayan, insanın yaratıcı gücünü ulusal yaşama katan insancı-toplumcu bir eğitimin ürünlerini vermiştir.

Köy Enstitülerinde demokrasi ile eğitim iç içedir: Köy Enstitüleri, öğrencilerini yönetime katarak, insan gelişimine özgürlük tanıyarak, tartışma ve eleştirme geleneği kurarak, tabana dayalı ve demokrasinin gerçek örneklerinden birini vermiştir. Köy Enstitüleri, yaşamı ve kitabı, yeni bir kültür yaratmanın koşulları, özgürlüğün gerçek yolları olarak, eğitimin ve öğrencilerin dünyasına ardına değin açmıştır. Köy Enstitülerinde kitap yasağı ve düşünce suçu yoktur. Sistem, böylesi bir ortamda, kendi arasından pek çok sanatçının çıkmasını sağlamış, köy sorunlarının sanat aracılığıyla da belirlenmesinde, işlenmesinde rol oynamış, yeni bir aydın türünü yetiştirmiştir.

Köy Enstitüleri, kendi bölgelerindeki köylerin birer araştırma ve inceleme merkezi idi; Yüksek Köy Enstitüsü ise, bu bakımdan Türkiye ölçüsünde bir değerlendirme görevini görmeye başlamıştı; Yüksek Köy Enstitüsü, bizde halka dönük üniversitenin köy kaynağından gelen ilk çekirdeği idi. Bütün

bunlar, gerçek incelemelerin kendi ortamında ve doğal koşullar içinde yaşanılarak yapılabileceğini gösterip, tanıtması bakımından önemlidir. Köy Enstitüleri, bu tutumuyla, köy sorunlarının belirlenmesinde, bunlara gerçekçi, tutarlı çözüm yolları bulunmasında da örneklik etmiştir. Köy Enstitüleri, Ulusal Bağımsızlık Savaşımızın temelini oluşturan "tam bağımsızlık" ilkesinin bölünmez bir parçası olan "eğitimde ve kültürde bağımsızlığın" gerçek örneklerinden biri idi; gerçekten cumhuriyetçi, gerçekten ulusal kuruluşlardı.

Cumhuriyet'in bir diğer ünlü eğitim kurumu da "Yüksek Öğretmen Okulu"dur. 1891'de İstanbul'da kurulan Darülmuallimin-i Âliye, orta öğretim kurumlarına öğretmen yetiştiren "Yüksek Öğretmen Okulu"nun başlangıcı sayılır. Fen ve edebiyat bölümlerinden oluşan iki yıl süreli bu eğitim kurumu, idadilerle daha yüksek dereceli okullara öğretmen yetiştirmek amacıyla kurulmuştu. 1908'den sonra bu okulun öğrencileri, özel alan bilgisiyle ilgili dersleri üniversitenin ilgili fakültelerinde görmeye başladılar.

Cumhuriyet'ten sonra 1924-25 öğretim yılı başında okulun adı "Yüksek Muallim Mektebi" oldu. Öğrenciler, asıl bilim dallarıyla ilgili dersleri yine fakültelerde görmekle birlikte, ayrıca meslek dersleri de almaya başladılar. Okulun adı daha sonraları Yüksek Öğretmen Okulu'na dönüştü.

1959 yılına kadar, liselere öğretmen yetiştirmek üzere yalnızca İstanbul'daki Yüksek Öğretmen Okulu'nu görüyoruz. Bu modelde, liseyi bitirerek üniversitenin edebiyat fakültelerine giren öğrencilerden bir grup sınavla seçiliyor, çeşitli dallarda lise öğretmeni olmak üzere Millî Eğitim Bakanlığı hesabına parasız yatılı olarak okutuluyordu. Okul dört yıl süreliydi ve çok değerli öğretmenler, eğitimciler yetiştirmiştir. Aralarından çok değerli bilim adamları çıkmıştır. Ancak bu okulun öğrenci sayısını arttırmak için alınan önlemlere karşın, sınırlı sayıda öğrenci buraya girmek için başvuruyor, dolayısıyla yeter sayıda öğretmen yetiştirilemiyordu. 1960 yılında Yüksek Öğretmen Okulu'nun 29 mezun vermiş olması, bu görüşü doğrulamaktadır. Böyle sembolik bir sayı ile liselerde öğretmen gereksinmesini karşılama olanağı yoktu.

Sonunda, aranan yol Millî Eğitim Bakanlığınca bulundu. Bu, lise ve dengi okulların öğretmen sorununu çözmek amacıyla gerçekleştirilen ve 1959'da uygulamaya konan yeni bir yüksek öğretmen okulu modeliydi. Böylece başkentte, öğrencilerini ilk öğretmen okullarının en başarılı öğren-

cileri arasından seçecek olan parasız yatılı bir okul açıldı: Ankara Yüksek Öğretmen Okulu (1959).

Bu yeni okul kendisine ilk öğretmen okullarını kaynak olarak seçiyordu. Bu, yetenekli, nitelikli ve başarılı öğretmen yetiştirme yolunda güçlü ve güvver bir kaynaktı. Çünkü ilk öğretmen okullarına alınan öğrenciler, çok geniş bir çevreden ve iki sınav sonucu seçiliyordu. Yani onlar, genellikle bölgelerinin en zeki ve yetenekli çocukları oluyordu.

Bu modele göre seçilen adaylar, sınavları sonucu girmiş oldukları ilk öğretmen okullarında beş yıl boyunca çeşitli elemelerden geçiyor, öğretmenlik ideali ile yetişiyorlardı. Bu, meslek için çok olumlu bir güdüleme idi. Bunca elemeyden geçen öğrenciler arasından her okulca seçilen en başarılı birkaç kişi de, lise öğretmenini olarak yetiştirilmek üzere Yüksek Öğretmen Okulu'na alınıyordu. Görüldüğü gibi bu modelde, seçkin adayların lise öğretmenini olması amaçlanıyordu. Üstelik böylece, köy ve yoksul kesim çocuklarına üniversite kapıları açılmıştı.

Fen ve edebiyat kollarına seçilen bu güzide çocuklar, bir yıl "Hazırlık Sınıfı" adıyla açılan özel sınıfta, özel bir programla, tanınmış öğretmenlerin elinde yetiştirilerek devlet lise bitirme sınavından geçirilirdi. Bunu ve üniversite giriş sınavını başaranlar Yüksek Öğretmen Okulu'nda okuma hakkını kazanırlardı.

Okulun öğrencileri branş öğrenimlerini üniversitenin ilgili fakülte ve bölümlerinde, meslek derslerini ise yüksek öğretmen okulunda alırlardı. Son sınıfa gelen öğrenciler, liselerde dallarıyla ilgili derslerde en az 20 saatlik planlı, programlı ve zorunlu staj çalışmaları yaparlardı, değişik sınıflarda ders de vererek mesleğe hazırlanırlardı.

20 genç lise öğretmenini adayını 1962 yılında ilk kez mezun eden Ankara Yüksek Öğretmen Okulu'ndan 1963'de 66 öğrenci mezun oldu. Ve bir yıl sonra mezun sayısı 102'ye ulaştı. Ancak mezunların önemli bir kısmı üniversitelerde akademik kariyere devam ettiği için, lisede öğretmen açığını kapatmak mümkün olamıyordu. Bunun üzerine, Millî Eğitim Bakanlığı, İstanbul'daki Yüksek Öğretmen Okulu'na da aynı modele göre öğrenci almaya başladı. Yine Bakanlık, 1964 yılında İzmir'de de Ankara'daki modele uygun bir Yüksek Öğretmen Okulu açtı. 1972-1973 öğretim yılında üç Yüksek Öğretmen Okulu ve bu okullarda 1441 öğrenci bulunuyordu.

Cumhuriyetin ilk 40 yılında İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu'ndan 630 öğrenci mezun olmuş iken, 1963-1972 arasındaki on yıllık dönemde verilen mezun sayısı 2313'tür. 40 yıllık döneme göre on yılda ulaşılan sayı gerçekten çarpıcıdır. Yeni modele göre çalışan bu okullar, lise ve dengi okullar için başlıca şu dallarda öğretmen yetiştiriyorlardı: Matematik, fizik, kimya, biyoloji, astronomi, edebiyat, felsefe, tarih, coğrafya, İngilizce, Fransızca, almanca, sanat tarihi.

1959'da başlayan yeni model kısa zamanda başarılı bir grafik çizdiği için, yüksek öğretmen okulu öğrencileri yalnızca Fen ve Edebiyat Fakültelerine değil, Eğitim ve Ziraat Fakülteleri ile Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ne de gönderilmeye başlandı.

Bugün üniversitelerimizi ayakta tutan bilim adamlarının büyükçe bir kısmı Yüksek Öğretmen Okulu kökenlidir. Piyasada başarılı olarak görülen özel dershaneler, özel okullar ve devlet okulları onların sayesinde ayakta durabilmektedirler.

Köy Enstitülerinde olduğu gibi, bu güzel sistem de bir süre sonra yozlaştırıldı. 1974-1975 öğretim yılından itibaren ilköğretmen okullarının "öğretmen lisesi" adı altında lise mezunu vermeye başlaması "hazırlık sınıfı"nın kaynağının kurumasına neden oldu. 1972 yılından itibaren bu okullara, önceki seçim yöntemiyle alınan parasız yatılı öğrencilerin yanı sıra burslu öğrenci almaya da başlandı. Bu yöneliş öğretmen okullarına sınavlar sonucu alınan köy ve yoksul kesimden başarılı adaylara yüksek öğretmen okulu kapılarının bir ölçüde kapanması demektir.

1939 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu uyarınca 1974'de geçilen "öğretmen lisesi" uygulaması, daha sıra görülen iktidar ve tutum değişiklikleri, öğretmen sorununa yaklaşım biçimleri, yüksek öğretmen okullarını daha da yozlaştırdı. Anarşi ve terör olayları hızla turmandıkça, bu saygın kurumlar da ağır yaralar aldı ve böylece 1978 yılında kapatıldı.

Yeni eğitimin iki büyük tamamlayıcısı olan alfabe değişikliği ve dilde devrim her faninin yaşarken gerçekleştirebileceği bir iş değildir. Atatürkçü eğitimin uygulama alanı bulduğu Cumhuriyetin unutulmaz eseri Köy Enstitülerinin yetiştirdiği Atatürkçü öğretmenler kuşağı ve onların eseri öğretmenler olmasa idi, % 90'ını cahil bir ulus bu kadar kısa bir zaman içinde okuma-yazma sorununu çözebilir miydi? Bugün ileri ulusların yetiştirdiği düzeyde bilimci ve mühendisler yetiştirebilir miydi? Millî gururumuz olan bir

GAP projesini nasıl gerçekleştirebilirdi? Modern tarımıyla, ekonomisiyle, sanayisi ile Avrupa ile boy ölçüşen bir Türkiye'yi nasıl kurabilirdik? Bir çokları Batı standartlarında eğitim-öğretim ve araştırma yapan 60'ın üstünde üniversite kurabilir miydik? Ancak bu başarılar Türk ulusunu asla tatmin etmemiştir.

Nedenini anlamak için biraz gerilere gitmemiz gerekiyor: 1946 yılından başlayarak, öğretmenlerin büyük bir kitlesel güç oluşturmaları, dernek ve sendika olarak örgütlenmeleri, her toplumsal harekete karşı duyarlılık göstermeleri, yazar-çizer kadroları ile siyasal sorunları deşmeleri, halkın sorunları ile kendi sorunlarını bütünleştirmeleri, demokrasi karşıtlarını harekete geçirdi: Önce Köy Enstitüleri yozlaştırılıp tavsiye edildi, arkasından da, öğretmen okulları ve onların içinde bir simge olan Gazi Eğitim Enstitüsü hedef tahtası haline getirilip, adım adım yıpratılarak, 1971'den sonra özellikleri silindi, 1982 yılından başlayarak da YÖK içinde eritildi. Bugün ne yazık ki, öğretmen yetiştiren Eğitim Fakülteleri, ülkenin gereksinmesi olan nitelik ve nicelikte öğretmen yetiştirememektedir. Günümüzde fakülte ve yüksek okulları bitiren herkes göstermelik bir pedagoji formasyonu alarak öğretmen olabilmektedir. Gerçekten toplumu bir binaya benzetirsek, öğretmen onun en büyük ustası ve kurucusudur. Bu binaya konulan bütün taşlar, ilk önce onun elinden geçer ve duvara girmeden son şeklini onun elinden alır. Sağlam bir bina yapmak istiyorsak iyi yetişmiş ustalara sahip olmalıyız. Benzer şekilde iyi bir nesil yaratmak isteniyorsa iyi yetişmiş öğretmenlere gereksinim vardır.

Kabul etmek gerekir ki, öğretmenlik her şeyden önce bir ruh, bir sevgidir, onu öğrenim ve araştırma ile öğrenmeden önce duymak ve sevmek gerekir. İyi bir öğretmen olmak için mesleğin bütün inceliklerini bu sevgi içinde eritmiş bulunmalıyız. Koca bir toplum binasının temel taşlarını atmak herhalde kolay ve basit bir iş olmasa gerek. Unutmamak gerekir ki, Türk devriminin ilerdeki gerçek başarısı Atatürk'ün anlayışını geliştirecek, genç kuşakları eğitecek öğretmenlerin varlığına bağlı kalacaktır.

Eğer geçen zaman içinde Köy Enstitüleri ve Yüksek Öğretmen Okulu gibi bu ülkeye pek çok yararları dokunmuş, bilim adamları yetiştirmiş eğitim kurumları kapatılmasaydı, geliştirilerek işlevlerini sürdürmeleri sağlanabilseydi, bu büyük atılımlar çok daha anlamlı ve kapsamlı sonuçlar vereceklerdi. Bilim-teknolojideki düzeyimiz bugün bir Japonya'dan geri olmayabi-

lirdi. Avrupa Birliği içinde saygın bir ülke olurduk. Ne yazık ki, bu tarihi fırsatı:

Dini, güncel politikanın en çok kullanılan aracı durumuna getirerek, dinsel sömürüyü kamulaştıranların;

Halkı dinsel inançlarına, siyasal eğilimlerine ve etnik kökenlerine göre ayrıştıranların;

"Küçülmesi gerekir" diye, devleti bölerek yozlaştıranların;

Devlet yönetimiyle uzaktan-yakından ilgileri ve bilgileri olmadan, devletin başına geçenlerin;

Kişisel çıkar ve tutkularının tutsağı olarak, ülkeyi çıkmaza sürükleyenlerin;

Ülkeyi, sağ-sol, lâik-antilâik ve etnik ayrımcılık yaparak bölüp, parçalamak isteyenlerin;

Meclisi ukayarak, saygınlığına gölge düşürenlerin nihayet Atatürk devrim düşmanlığını kendilerine bayrak edinenlerin sayesinde kaçırdık.

Her şeye rağmen, Türkiye bugün; hâlâ bir İran ya da Cezayir olmadı ise, ve bilim sıralamasında dünyada 29. sıraya gelebilmiş, İslâm toplumları içinde en çağdaş ulus olabilmeyi başarabilmiş ise, bu Atatürk'ün yaşayan ruhunun ve onun ülkeyi kurmada ve yönlendirmede ortaya koyduğu temel eğitim ilkelерinin sağlamlığının bir başarısıdır, kanıtıdır. Ona milletçe hep sahip çıkalım, gelecek kuşaklara da sahip çıkmaları için vasiyet edelim.

Ülkemizde eğitim sistemini yeniden onarmada başta siyasiler olmak üzere tüm kurum ve kuruluşlarda, sivil toplum örgütlerinde, medyada, Atatürk ilke ve devrimlerinden, demokrasi ve lâiklikten ödün vermeyen, bilimi kendilerine yol gösterici edinmiş, dürüst, yürekli insanlara büyük gereksinim vardır.

75 yıllık Cumhuriyet döneminde yaşayan Atatürkçü kuşaklar, onun ideallerini tam gerçekleştirememiş olmanın üzüntüsü ile yaşamışlardır. Kendilerinden sohnraiki kuşağın gerçekleştirmesini hep ümit etmişlerdir. Böylece bir üç çeyrek yüzyılı arkamızda bıraktık. Görünen o ki, bu gidişle hedefe varmak için daha çok zamana gereksinmemiz var. Ulusumuzun genç kuşakları... Hiçbir engel tanımadan onu takip etmeli, onun büyük ideallerine durmadan, yorulmadan yürümelidir. Yüce Atatürk ve büyük Türk ulusu

bunu görmekten bahtiyar olacaktır. İdealimiz odur ki Türk ulusu, bilimin aydınlık yolunda yürüyerek, Atatürk'ün gösterdiği çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkma hedefini mutlaka gerçekleştirecektir.

KAYNAKLAR

Süleyman Bozdemir, "Atatürkçü Eğitimin ve Onun Öğretmeninin Temel Nitelikleri Üzerine Bir Araştırma," *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı 2, 1998.

Ziya Bursalıoğlu, "Atatürk Dönemi Eğitim Politikası", *Atatürk Dönemi Eğitim Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, no 513, Ankara 1982.

Özgür Ergin, "Cumhuriyetin Eğitim, Kültür, Uygarlık Savaşçısı Hasan Ali Yücel", *Bilim ve Teknik*, sayı 363, Şubat 1988.

Galip Karagözoğlu, "Atatürk'ün Eğitim Savaşı", *Atatürk Araştırma Dergisi*, cilt, 2 sayı 4, Kasım 1985.

Cahit Kavcar, "Tarihe Karışan Bir Öğretmen Yetiştirme Modeli: Yüksek Öğretmen Okulu", *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, cilt 15, sayı 1, 1982.

Cahit Kavcar, "Yazı Devrimi - Dil ve Eğitime Getirdiği Kolaylıklar", *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, cilt 14, sayı 1, 1981.

A.M.C. Şengör, "Türk Aydınlanması ve Doğa Bilimlerinin Işığında Eğitim Kuramının Başmimarı Yüce Bir Maarif Vekili", *Bilim ve Teknik*, sayı 363, Şubat 1988.

Mahmut Tezcan, *Atatürk ve Eğitim*, Gündoğan Yayınları, 1992.

Howard Wilson, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim ve Atatürk*, çeviren: İlhan Başgöz, Dost Yayınları, sayı 66.

Çeşitli Cepheleriyle Atatürk, Robert Kolej Yayınları I, 1964.